

A behistuni felirat Örményországról.

Bagdadból Hamadanba vezető út baloldalán, körülbelül egy mérföldnyire Kirmansabtól, a perzsa Kurdistannak, a régi Mediának földjén négyszázötvenhat meternyi magasságú szikla látható, Behistun, a klasszikus földleíróknak Bagistan hegye. Oldalába óriási féldombormű van vésvé s föléje oly nagy terjedelmű felirat, hogy Ker-Porter utazónak szavaiként két hónap kellene a lemásolására.

Megkapó jelenetet ábrázol a féldombormű: Tetején szárnyas koronggal Ormuzd látható, az assyr Pantheonnak fő istensége. Darius perzsa király parancsoló kézmozdulat kíséretében ráteszi lábát egy szerencsétlen fogolynak a nyakára, a ki, mintegy kegyelmet kérve, felemeli a karjait. Kilenz más fogoly áll a király előtt, egymáshoz lánczolva, hátrakötött kezekkel. A királyt udvarának tisztjei veszik körül. A foglyok főnökeit ábrázolják azoknak a lázadóknak, a kik felhasználva a Darius kényurasága által előidézett zavarokat, csaknem valamennyi tartományban felkelést idéztek elő. *)

A felirat, melynek megfejtését Rawlinson Henrik angol tudósnak köszönhetjük, az Achemenidák három hivatalos nyelvén Darius trónraléptét s uralkodásának főbb eseményeit adja elő a Kr. előtti 515-ik évig s egyike a történelem ezen ősrégi korszakát megvilágító legfontosabb okmányoknak. Az örményországi felkelés előidézte tusákról imezen elbeszélést mondatja el Darius királylyal a behistuni felirat:

*) J. Menant, les Achemenides et les Inscriptions de la Perse, 124 l. Fr. Lenormant, Histoire ancienne de l'Orient, 6-ik kötet (Páris, 1888) 17—26 l.

„Elküldtem szolgálmat, az örmény Dadarsest, Örményországba. Így szóltam hozzá: ‚Menj s verd le a felkelő népet, a mely nem engedelmeskedik nekem.‘ Aztán elment Dadarses, hogy leigázza Örményországot. A felkelők ellene vonultak, hogy csatát ajánljanak. Dadarses elfogadta a csatát. Van Örményországban egy Zuza nevű város, itt ütköztek össze. Ormuzd nekem nyujtá segítségét, az ő kegyességéből seregem sok emberét ölte meg az ellenséges seregnek. Thuravahara hónapnak (519 május) hatodikán volt az ütközet.

A felkelők másodszer is útra kelve megtámadták Dadarsest. Van Örményországban egy Tigra nevű vár, itt történt a csata. Ormuzd pártfogásával erősen megverte seregem az ellenséget. Az ütközet thuravahara hónapnak 18-ik napján történt. Az ellenség ötszáznegyven halottat hagyott a harcmezőn s Dadarses százhuszat ejtett foglyúl.

Harmadszer is megindultak a felkelők, hogy csatára szálljanak Dariussal. Van Örményországban egy Ujama nevű erőd, itt mérték össze fegyvereiket. Ormuzd kegyességéből sok emberét a felkelők táborának ölte meg seregem. Thaugarszis (október) hónap 8-ik napján folyt le a csata. Ezután Dadarses sokáig várt engem Örményországban, Mediából való visszatérésemig.“

Ezek az ütközetek egyáltalán nem végződtek győzelemmel a perzsa fegyverekre nézve s nem vonták maguk után az örmények meghódolását Darius új hadvezért s más sereget volt kénytelen ellenök küldeni, a melylyel két ízben ütköztek meg, 519 végén s 518 tavaszán. Bérczeik között bekerítették Dadarsest, aztán benyomultak Assyriába, a mi annál válságosabbá tette a perzsa uralkodó helyzetét, mert a méd felkelés sem volt még leigázva. Ezen újabb harczokat következőleg írja le a behistuni egykorú emlék:

„Omises az én szolgálom; elküldtem Örményországba s így szólék hozzá: ‚Menj, semmisítsd meg a felkelő sereget, a mely nem engedelmeskedik nekem.‘ Aztán elment Omises, hogy urává legyen Örményországnak. A felkelők eléje jöttek, hogy megvívják a csatát. Van Assyriában egy Issidu nevű város, itt történt meg az összeütközés. Ormuzd pártfogásával sok felkelőt ölt meg a seregem. Anamaka (december) 15-én folyt le a csata.

Másodszor is utrakelt az ellenség Omises ellen, hogy csatát próbáljon. Van Örményországban egy Antiyara nevű vidék, itt csaptak egymásra. Ormuzd kegyességéből sokakat ölt meg seregem az ellenségből, mely 2.045 halottat és 559 foglyot veszített. Thuravahara (518 május) hónap vége felé történt az ütközet. Aztán Örményországban várta be Omises Médiából való megérkezésemet.“

Médiának meghódolása nyomban maga után vonta Örményországot is. Darius hivatalos elbeszélése nem szól az utóbbiról, a mi arra enged következtetést, hogy fegyveres küzdelem nélkül kellett megtörténnie. Az örmény királyoknak Choreneinél található chronologiai rendje azt mutatja, hogy az itt szóban forgó felkelés időpontja összeesik a perzsa királyok hű szövetségesének, I. Tigranesnek halálával. A felkelők nyilván el akarták űzni a trónról Tigranes fiát Váhákênt. Darius médiái győzelme szilárd alapokat nyújtott az ő uralkodásának is, melyet háborítlanul gyakorolhatott 493-ban bekövetkezett halálaig.

Dr. MOLNÁR ANTAL.

Három drága emlék.

Századok óta néz ég felé a parthus eredetű Izsák tiszteletére az Euphrat mellett Pálu-ban (Negyedik-Örményországnak nevezett tartomány, Páláhovid kerületében) emelt templom, melyben nemcsak ezelőtt imádkoztak és áldoztak pálu-i nemzetfeleink atyáink Istenének tömjént, hanem mai napság is fényesen megülik ott az ő szentegyházában ünnepeit a kitűnő örmény egyházatyának. . .

Három drága nemzeti emlék van Pálu városában. Világosító-Szt-Gergely testét századok mulva ide hozták és elhelyezték egy templomba fényesen; püspöki pálczájának védelme alatt állanak a régi örmények fiai. — Emlékeztelen idő óta itt nyugszik a parthus Izsák is egy templomban, ki láthatatlan erővel ovja e tartományban az örmény nyelvet az enyészettől. — A harmadik Meszrob vára, mely e város mellett terül el. E sziklavár üregeibe huzódott Meszrob, midőn Mesopotamiából reménytelenül visszatért. Itt találta fel — Isten segítségével — az örmény abc betűit. **K.**

Ráffi emlékére.

(Sziván.)

incs már többé *Ráffi*, kit nagyra becsültünk,
Kialudt benne a költészet fáklyája;
Sötétség tanyája lett most a mi szívünk,
S mély szomorúsággal emlékezünk rája.

Ki fog majd ezután »szikrák«-at *) gyűjtani,
A melyeket eddig sötét hamú takart;
Ki fogja nemzetünk sebeit feltárni
S új életre hozni a rég elhunytakat?

Ki lesz, a ki méznél édesebb szavával
Belénk reményt öntsön a feltámadáshoz;
Ki lesz, a ki nekünk bánatos hangjával
Szegény hazánk iránt igaz szerelmet hoz?

Égi ihletése új mozgásba hozta
A századok óta elnyomott sziveket,
S ismeretlen érzés volt, a mi elfogta
A világon szerte széledt örményeket...

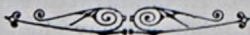
»Könyörüljünk!« ez volt a *Ráffi* jelszava
»Segítsünk a szorúlt örmények' hazáján!«
S mint saját népének ünnepelt látnoka
Feltárta a jövőt méla panaszhangján.

Mint egykor a szent tűz, mely Mózeszt vezette,
Úgy mutatott ösvényt *Ráffi* is minékünk;
Hogy azon haladjon szeretett nemzete,
Hogy azon mi is a »szabadsághoz« érjünk!

Egész életét ő áldozatul hozta
S hön szeretett hona' oltárára tette —
S im' hogy idő előtt leszállott a sirba,
Népe fájdalommal gyászol most, felette...

Nincs hát többé *Ráffi*, kit nagyra becsültünk,
Kialudt benne már nemzetünk' fáklyája,
Sötétség tanyája lett most a mi szívünk,
S mély szomorúsággal emlékezünk rája!

ESZTEGÁR LÁSZLÓ.

*) Egyik jelentékeny munkája „Szikrák” (Gájdzór) nevet visel.

Szamosújvár díszpolgárai.

Szamosújvár város levéltára sok becses okmányt őriz; igen érdekes 1860-ból az az iratcsomag is, melynek 786, 787 és 788 iktatói számmal ellátott okmányai fényes bizonytságot tesznek azon hazafias ténykedésről, melylyel Szamosújvár fenkölt gondolkodású, a szép, jó és nemesért buzgó közönsége érdemes „nagyjait“ díszpolgárai sorába iktatta.

1860-ban a következő jeles férfiakat tisztelte meg városunk díszpolgári oklevéllel: Gorove István, Kővér János, Ecskai Lázár Zsigmond, Karácsonyi László, Karácsonyi Guidó gr., Issekutz Bogdán, Jakabffi Gergely, Hollósy Mihály és Csáusz Márton. A választó ülés jegyzőkönyvében e szavak olvashatók: „Mi szabad kir. Szamosújvár város tanácsa és esküdt közönsége tudtúl adjuk mindekinek, a kiket illet, hogy az alábbirt helyen és napon, dicsőségesen uralkodó fejedelmünk hív szolgálatára és a közjó előmozdítása végett tartott közgyűlésünkben...“

Az egyes válaszok közül, a tér szűke miatt, csak azon nagybecsű köszönő sorokat közöljük itt egész terjedelemben, melyeket Gorove István és Karácsonyi Guidó gróf intéztek a városi közönséghez:

I.

Tekintetes Polgármester úr!

Ha valaha kedvesen esett lelkemnek az önkéntes bizalom, mely irányomban nyilatkozott, kétszeres lélekgönyört szerzett nekem szabad kir. Szamosújvár városa Tanácsának és Közönségének t. Polgármester úr által velem közlött azon határozata, mely szerint engem a város tiszteletbeli polgárává megválasztani sziveskedett.

Lehetetlen, hogy az, kit Isten ép lélekkel áldott meg, vonatva ne érezze magát a multak történetét lapozni. Családját, hogy a magán-életre keressen erkölcsi tanulságot. Hazáját, nemzeteét, hogy a polgári közérények ősvényei felé fürkészsze az irányfonalat. És nekem, kinek szellemi

foglalkozásainak legkedvesebbike a multak során időzni, nem egyszer állapotok meg lelkem szemei, az engem érdemetlent megtisztelő város emlékénel, s mindannyiszor kedves öntudattal teltem el, hogy oly közönség fájának vagyok elszakadt ága, melynek múltja, az első telepkeletételtől, le a jelen pillanatig az új haza iránti kötelességek hű teljesítése, s a becsületes munkásság és nem meddő szorgalom tiszta története.

Ezért kedves tehát előttem e megtiszteltetés s ezért érzem magamat mély köszönetre kötelezettnek; s ha a tisztelt városi közönség és Tanács egyszermind kegyes volt e megválasztással igénytelen őseimet kapcsolatba hozni s ez által azon tiszteletérzetnek, mely irántok bennem fennáll, közszentesítést adni, úgy viszont kérem fogadja a tisztelt város közönsége és Tanácsa szívesen azon nyilatkozatom, miszerint lelki örömeimre szolgál, csekély tehetségem a város érdekeinek, ott hol azok előmozdítására alkalom nyilandik, felajánlhatni.

A körülmény, hogy a tisztelt város a jelen pillanatokban választott meg tiszteletbeli polgárrá, azon kedves hitben erősíte meg, hogy örömteljes arcczal fordul, miként én, hazánk és közeletünk újra kelő hajnala felé; ez örömhöz minden honfi kebelben alapos remény s szent óhajtás csatlakozik, a haza jobb jövőjeért. Engedje tehát meg a tisztelt Közönség és Tanács, hogy hazafias óhajtásaihoz én is oda csatlajam keblem legtisztább óhajtását: legyen e Nemzet fejleni indult közboldogsága állandó-örökös, legyen maga a fejlődés törvényeink paizsa alatt békés-nyugodt; mert ha nem volna is oly élénk a törvényes tisztelet nemzetünkben, minőnek azt a történelem bizonyítja, „megszenvedte már e nép a multat s jövődöt.“

Isten adja még ezen felül, hogy a törvények szárnyai alá visszavezetett haza kebelén örökre virágozzék szabad kir. Szamosújvár városa is, mint az a sorstul s ön fiai munkásságától oly méltán kiérdemelt.

Fogadják kérem szívesen mély tiszteletem kijelentését. A tekintetes Polgármester úrnak

alázatos szolgálója
Gorove István.

Pest, Deczember 20-án 1860.

II.

Tekintetes városi Közönség!

Folyó év November 19-ről kelt, igen becses iratában engemet egy gazdagon ellátott oklevél átküldése mellett e város tiszteletbeli polgárai sorába beiktatni méltóztatott.

Ezen, mindenesetre reám nézve nagy kitüntetés — a jó és szives indulatot tanúsítja, melyre engemet a tisztelt városi Közönség méltányolni sziveskedik. — fogadja tehát ezért a nemes város szivemből eredt meleg köszönetemet.

Fenn említett iratában túlbecsülve emliti e nemes város csekély érdemeimet, melyek által csak kötelességemet — melylyel minden hű szolgál a haza irányában tartozik, leróni iparkodtam.

A nagy és fényes napok, melyeknek elébe nézünk, viszszanyert alkotmányunk palástja alatt még nagyobb alkalmat adandnak arra: hogy kiki tehetsége szerint a közjó előmozdításában részt vegyen; — ismerje tehát minden hazafi kötelességének a közjóra közremunkálkodni; ez volt és ez lesz életemnek mindenkori törekvése és ez által gondoltam őseimnek, példás életüknek, leginkább nyomdokába lépni.

Áldja meg a Magyarok Istene e nemes várost, mely mindenkor igazi magyar érzelműség által tündöklött.

Magamat e nemes város további szives és nagybecsű indulatjába ajálva, mély tisztelettel maradtam a tekintetes városi Közönségnek

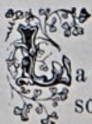
alázatos szolgája:

Gróf Karácsonyi Guidó.

Kelt Beodrán, Deczember hó 4-én 1860.

Közli: Dr. GOPCSA LÁSZLÓ.

„Örmény kérdés.“

arus tizenhat kötetből álló ismerettárának második pótkötete a napokban hagyta el a sajtót; e kötetből, mely az 1878-tól napjainkig terjedő eseményeket foglalja magában, — az „Örmény kérdés“ című érdekes czikket bő kivonatban mi is átveszszük.

Kétféle „Örmény kérdés“ van, az egyik politikai és a másik vallási; mi mindkettőről fogunk szólni.

1. Politikai kérdés. — Az örmények összes száma 5 millió; 2 millió van ázsiai Törökországban, 50.000 európai Törökországban, 1 millió Oroszországban, 450.000 Persiában, 20.000 Ausztriában, 20.000 Romániában, 5000 Egyiptomban és 2000 Indiában; a többi el van széledve a föld kerekén. A törökországi örmények állapota Ázsiában — siralmas; sokat szenvednek az őket környező barbár mohamedánoktól.

Cshémêsgádzák,¹⁾ Jozghád- és Máláthiában a török őrsergek 1877-ben a „rajá“-k²⁾ házaira rohantak, megölték sok békés, csendes örményt; nejeiket, leányaikat elragadták, a szerzeteseket kicsúfolták, egy kutya nyakára keresztet aggatva azt diadallal hordozták útczáról útczára; az egyháziakat fegyver-ágygyal verték, hogy állat hangokat adjanak. Ugyanazon évben Ván-ban egy „imám“³⁾ nyíltan felszólította társait, hogy támadják meg a keresztényeket. Musban 1880-ban a kurdok azon örményekre, kik megnősültek, külön adót vetettek; ezen „sislik“-nek nevezett adót vagy pénzzel vagy terménnyel fizették. Husz évi időköz alatt (1849—1869) a konstantinápolyi örmény patriarkha 950 panaszíratot nyújtott be a portához, és ezekben a felsorolt szomorú esetek mind lopás-, ölés-, gyujtogatás-, zárda és templom fosztogatás, asszony-, leány és ifjúrablás, erőszakos vallásváltoztatás, hivatali visszaélés és más méltatlan sérelmekről szólnak. . . ; gonoszságok, melyek büntetlenül maradtak. És az örmények daczára annak, hogy még nem felejtkeztek meg régi függetlenségökről — nyelvöket is mai napig hiven megőrizték, — mégis egy ízben sem gondoltak arra, hogy történelmi jogaikat visszaszerezzék, hanem csak arra kérték a szulthánt, hogy állapotukat elviselhetővé tegye.

¹⁾ Herapolis Nagy-Örményország Dzoph tartományában az Euphrat mellett feküdt; itt született az örmény nemzetiségű Cshémêsgig görög császár, kinek nevérol e város Cshémêsgádzák (*ἡ δασιμῆσις ἀρσίνου ἡ δασιμῆσις ἡ δασιμῆσις*) nevet nyert

²⁾ Ra-’aja arab szó, jelentése: alattvalók, adózók, engedelmeskedők, szolgák.

³⁾ Imám arab szó, jelentése: felszentelt, beavatott személy, Mohamed utóda, elnök, törvénytudó, török plebános.

Az örmény kérdés az orosz-török háború idejében keletkezett. „Midőn elhagyják az orosz hadsergek — mondja a san-stephani egyezség 16. cikkelye — azon földeket, melyeket ők Armeniában elfoglaltak és melyek Törökország kezében maradnak, zavarok, egyenetlenségek fognak támadni; de ezeket a két kormány jóakarata el fogja enyészteni. A magas porta haladéktalanul megteszi mindazon reformokat és újításokat, mit a helyi szükséglet az örmény lakta földön megkövetel és szavatol azért, hogy őket a kurdok és cserkeszek ellen megvédi.“

A patriarkha által a berlini kongresszusra küldött képviselő egy emlékiratot vitt magával, melyben biztosságot, az iskolai felügyelet központosítását, keresztény bírók kinevezését, vegyes rendőrség felállítását, vegyes politikai törvényszékeket, egyenlőséget (mert a török fölébvalónak tekintti magát) kért; azt is kérte a képviselő, hogy az adó egyik része a helyi szükséglet fedezésére és iskolák alapítására fordíttassék; végre, hogy a török nyelv mellett fogadtassék az örmény is hivatalos nyelvül. *) A Berlinben összegyűlt diplomaták — tekintetbe véve a san-stephani egyezség 16-ik cikkelyét — elismerték az örmény képviselők panaszainak jogosultságát és megalkották a 61-ik cikkelyt, mely így szól: „Kötelessége a magas portának haladék nélkül megvalósítani azokat a reformokat és újításokat, miket a helyi szükség az örmények által lakott tartományokban követel és gondoskodik arról, hogy ezek a kurdok és cserkeszek megtámadásai ellen védve legyenek. E célból a porta tett intézkedéseiről körülményesen értesíteni fogja a hatalmakat, melyek örködni fognak tevékenysége felett.“

Ez az utolsó pont a török képviselő indítványára függesztetett oda. . . és Anglia nem vette észre a csapást, mit ráá mértek. Csakugyan, midőn 1878 jún. 4-én a Beakonsfilde kormány „ő felsége, a szulthán ázsiai tartományail jövőjének biztonsága tekintetéből“ védelmező iratát megírta, — a szulthán viszont megígérte, hogy a kérdéses tartományokban

---

*) L. az emlékirat szövegét következő munkában: A de la Jonquiere — Histoire de l' Empire Ottoman. Paris, 1881.

lakó keresztény és más alattvalók biztonsága és jóléte szükségelte javításokat megteszi. — De csak az ígérettel maradt és nem változott meg a régi állapot. A barbár népek ezután is folytatták megtámadásaikat az örmény „rajá“-k ellen Többször emeltek e miatt az örmények panaszt. A várnai (Bulgaria) örmények (1886 ján.) emlékiratot nyújtottak a hatalmak képviselőihez, mely nemzetfeleik zugolódásait tartalmazta. Az angol kormány nemcsak közölte e panaszokat a portával, hanem 1886 július havában Örményországban történt véres zavargás alkalmából memorandumot is adtak át Szájid pasának. Ugyanis a mondott időben Vánban tartományi örmény gyűlést tartottak, mely jogánál fogva elnököt akart választani. Krimeán Mêgêrdics, ki e tisztelet közmegelégedésre viselte, Konstantinápolyba hivatott; mert a porta azt szerette volna, hogy e fontos állásra olyan egyén választassék, ki az örmény nemzeti érdekek előmozdításában kisebb tevékenységet fejt. Máskor szabad volt a választás; de most, hogy a választók megfélemlítenek, a választási épület, valamint azon egyházak, hol a szavazás történt, török katonákkal vették körül. A verekedés elkezdődött. A lakosság szétverte ugyan a katonaságot; de a császári kormány a váni örmény ifjak közül mind többet meg többet fogatott el, míg a tartomány kormányzója: Hámid pasa az „örmény lázadás“ elfolytásáért Medsidije renddel tüntettetett ki. — Ebből is látszik, hogy a török-örmények, a berlini szerződésben foglalt ígéret ellenére, durva erőszakoskodásokat szenvednek. Miután a porta mindedig süket maradt Francia-, Angol- és Oroszország sokszoros sürgetésére és 10 évi időköz alatt az „ázsiai állapot“ mit sem javított, nem csoda, hogy csak a percz nem jött el, midőn Európa kényszeríteni fogja a portát, hogy a jogos igényeknek megfelelő értelemben — oldja meg az „örmény kérdés“-t.

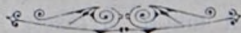
Van az orosz-örményeknél is sok olyan függő kérdés, mely méltó a felemlítésre; itt első helyen azon dicséretes vitézségről teszek említést, mit az örmény hadvezérek tanúsítottak (orosz-török háború); azután szólanom kell a „bálázseni“, a „kátholikoszi“ és az „ecsmiádzini“ kérdéstről; végre fel kell jegyeznem az örmény munkások száműzetését

és a kaukásusi nemzeti iskolák erőszakos bezáratását. — De meg nem felejtkezhetek arról sem, hogy az örmény történelem tanítását kitiltották az örmény iskolákból, Nagy Vártán és Háik képei ellen pedig irtó háborút indítottak. Bájáid elpusztítása és a sok szenvedés, mit az utolsó orosz-török háború alatt a básê-bozuk-ok, a rendes katonák, a kegyetlen-vérengző kurdok, turkomán-ok, ezid-ok, zázán-ok, aphisár-ok, és a többiek mértek az örményekre — a Sáhábász és Timurleng isszonyú tetteire a feledékenység fátyolát boritják.

II. Vallási kérdés. — Vallásra nézve az örmények két részre oszlnak; az örmények nagy része ó-hitű (luszávoreshágán, *լուսաւորաբնական*) míg a kisebb rész a római kath. vallást követi (hérovmeágán, *հռոմէական*). Itt Larus elmondja, hogy II. Mamud szulthán az örmény patriarkhának épen olyan kiváltságot adott, mint minővel a görökök patriarkháját ajándékozta meg. Miután még megemlékezett a libanoni patriarkha elhalálozása után támadt Hászunisták-, Antihászunisták-, Kupelián- és a „Reversurus“-ról (pápai körlevél) így fejezi be szép cikkét: 1888-ban Ázarián patriarkha fáradozásának sikerült a szakadárságot, mi Keleten az örmény kath. egyházban IX. Pius pápa uralkodásának végveiben támadt, — megszüntetni; az Antihászunisták visszatértek a róm. kath. egyház kebelébe.

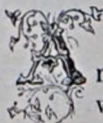
Adja Isten, hogy mind a két kérdés, ázsiai testvéreink javára, sikeres megoldást nyerjen!

SZONGOTT KRISTÓF.

I. Ártasesz.

(Kr. e. 115—90.)

ártasesz nagyatjának, Vághárságnak kegyencze volt; ennek már ifjú korában nagy tettek csirái rejlenek keblében. Főjellemvonása: megküzdeni bármily sok akadálylyal. Ez, ki igen kényelmetlennek találta az alárendeltséget, (mert Vághárságtól kezdve Armenia királyai, mint Arsacidák, az ugyanazon házból való

parthus királynak felsőbbségét elismerni tartoztak) az elsőbbséget magához ragadva — és ebbe Árságán is kénytelen volt belenyugodni — Parthiában magának kir. lakot épített, s az elsőégi jognál fogva ugyanott saját nevére pénzt is vetetett; gondja volt arra is, hogy fiának Tigránnak szép lelki tulajdonai a leggondosabb nevelés által kiképeztessenek. E tisztet Várázs nevű, a hadi ügyekben jártas férfiúra bizta; ettől, ki a kir. vadászok főnöke lett, veszi eredetét a jeles Váráznunikh család.

Az ország belügyeinek rendezése után nagy serget gyűjtött; evvel előbb Kis-Ázsia fejedelmeit verte meg; — innen hajókkal Görögországba mert, katonái itt is diakdalmaskódtak.

Az elfoglalt templomok ékességeit, érez és márvány szobraikat, mint hadi zsákmányt, országába vitte és így ő az első az Arsacidák közül, ki meg nem elégedve az elemek egyszerű tiszteletével, a sok istenhit és görög álistenek szobraival az országot benépesítette. Az Ázsiából hozott Apollo és Diana szobrai Ármávir városában, Hercules márvány szobra, a krétai Dipoenus és Scyllis művészek remek műve, Dáron tartományban,¹⁾ ellenben azon szobrok, melyek Hellasból hozottak, (Jupiter, Minerva Artemis [Venus] és Vulcan) ideiglenesen Áni erődben helyeztettek el Vulcan oltárán örök tűz ápoltatott.

Különös tünemény, hogy midőn a görögök elkeseredése a gyalázatnak jókora adagát szokta kenni az úgynevezett barbár nagy férfiak emlékére, most velős rövidségben eleven rajzát adják az eseményeknek s bámulattal szemlélve a látványt, mit e hadjárat mutat, Ártáseszt Nagy Sándor fölébe helyezik.²⁾ A kedvezés gyanújával nem terhelhető kútfők alapján állíthatom, hogy a tartományokat néha egészen körülvevő sergének oly regeszerű sokasága volt, hogy minden egyes harczi által a kijelölt helyre dobott kövekből magas

¹⁾ Hic Plinius Chorenensem mirifice illustrat. Hist. nat. XXXVI. 4 idézve Whiston testvérek által. Chor. M II. K. 103 l.

²⁾ Valószínű, hogy Evagrus az a történész, kinek műveit Plinius term. történelmében használta. Phlegonius; ilyen nevű lydiai születésű történész Hadrian rom. császár korában élt. Polycrates, athenei sophista? Quintiliánál II. 17. fejt. fordul elő. V. ö. Chorenei olasz fordításának jegyzeteit 126—128 l.

halmok alakultak; továbbá a szomjukat oltó katonáinak száma miatt a folyók rendes magasságra nem emelkedhettek, kilőtt nyilak sokasága a napvilágát elhomályosította s a déli fényt éjsötétté változtatta. — Mintha csak hallanók az ellenvetéseket, melyeknek ily hihetlen állítások tágas kapút tárnak; azonban mindezek görög írók előadásán alapúlnak, kiknek műveit ugyan a mostoha idő nem hagyta meg jelen korunk számára, mindazáltal Chorenei azokból egyes töredékeket történelmi munkájának keretébe átültetett. Sokat mondanak ugyan, de csupán csak ezért, azokat egészen közönytől melőzni — nem lehet.

E mesés hatalom birtokában is, melylyel a kétségbe ejtő ügyeket szerencsés eredményre tudta vezetni, a mulandó élet forgandósága s a jövő viszonyok sejtelve őt gyakran e szavakra inditák: „Mulékony dicsőség.“ A több évi pusztító hadjáratok folytonossága harczosainak keblébe nyugtalanlanságot ültetett, belvizsály kezdé tépni hadtestét s a megdöntött fegyelemnek hatását legelőször maga a király érezte; mert a botrány oly mérvet öltött, hogy a sereg, mintha valami titkos hatalom büvölete alatt állana, egymás ellen fent és tört vasat. Annak, kinek az ellenállás csak diadalait sokasította, most saját személye sem volt biztos s mintegy martalékául esett a szertelen dicsváagnak, saját emberei fosztották meg életétől.

E vérfestmény körülményeinek részletes leleplezése nem áll hatalmunkban, minthogy az ügy lefolyásán titokszerű homály borong és történészeink az eset borzasztóságáról röviden beszélnek. Egyébiránt tudjuk, hogy ez időben a római senatusnak aggodó feje máskép lévén elfoglalva, az ázsiai eseményekre kiváló figyelmet nem fordíthatott; egy újabbkori író azonban azt állítja, hogy épen a senatus fondorlatai és aranyai voltak a mérgező szellem, mely a féktelen tábort áthatva az annyira összetartott erőket szétbontotta.¹⁾ Váltságos napokat élt a nemzet s kicsoda képes kimérni hosszú sorát a viszályoknak, melyek bekövetkezhettek, hogy eloltsák az önálló élet örömének utolsó sugarát? De rögtön jö a kebleket a távolból is magához vonzó bűverő, a rend-

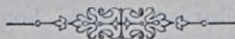
¹⁾ Chanazarian: Esquisse de l'Hist. de l'Armen. 21 l.

nek kapasa, Tigrán, nehogy az oszlott erők szétmorzsolódjának. ki előtt a forraladalom, vert hadként megadja magát. Ekkép a minden eshetőségre elkészült atyjának uralkodása alatt megkoronázott Tigrán, népével az összeforrasztó bizalom útján találkozáván, a nagyot zuhant s minden eresztékeiben veszedelmesen recsegő kir. tekintélyt régi érvényére emelte, a bizalom-viszonymnak új tért nyitott, melynek érdemleges tárgyalása előtt szükség egy vita kérdéshez hozzászólani.

Az imént mondott s Chorenei által idézett görög írók szerint Croesus, Lydia királya nem Cyrusnak, hanem épen Ártásésznek került hatalmába.¹⁾ Mellőzve a hagyományt, mely Croesus megszabadulásáról szól, csak annak nyilvánítására szoritkozunk, hogy sem a hiszékenységek — minden válogatás nélkül, — sem a történelem határain túlcsapongó ismert mondatnak²⁾ nem vagyunk barátjai; miért is csak a legkiáltóbb járatlanságnak volna bátorsága nehézkesen döcögve, az ítéset szekerének haladásával — remény nélkül — versenyezni.

Eltétekintve tehát e védhetlen ponttól, ha széttekintünk a világ tágas színpadán, bátran felvethető ezen kérdés: vajjon sok, jelenleg mosolyt gerjesztő állítás nem követelne-e nagyobb kiméletet, ha a multak emlékét megölni törekvő idő oly sok adatot el nem morzsol, vagy a felejtés vastag pora által nem tesz ismeretlenekké, másokat meg jogos színnel fel nem ruházna?

MÁRKOVICH JAKAB.

Örmény ipar.

Érdély lakossága a XVII. században sem élvezett békés napokat. A betörő ellenség vasa nemcsak sok vért ontott, hanem több virágzó helységet is elpusztított. — Hazarészünk gondos fejedelmei e súlyos bajon munkás, szorgalmas népségek betelepítése által segítettek.

1) Evagrus, Phlegonius, Polycrates, Camadrus.

2) »Historia quoquomodo scripta delectat.«

Igen hasznős elemet nyert Erdély lakossága a beköltözött (1672) 3000 örmény családban is . . . . És a bölcs Apafi apáink betelepítésével jó szo'gálatot tett a hazának; mert a művelt 3000 örmény családban sok munkás tagot adott Erdélynek. Őseink között egyetlen munkátlan kéz sem volt.

A beköltözött örmények, — kik nem jöttek be üres tarisnyával, hanem vagyont, ésszéppességet, kereskedelmi szellemet és ipart hoztak magukkal, a dicső magyar nemzet középosztályához csatlakoztak . . . és testestől-lelkestől magyarokká lettek. Azután munkához láttak. Közülök némelyek a tudományos, mások az egyházi vagy katonai pályára léptek. Az élelmes kereskedők nemcsak hozzájárultak a hazai kereskedelem emeléséhez, hanem összeköttetésbe léptek a külföldi piacokkal is; innen nyers terményt vittek ki és a külföldről árúczikkeket hoztak be.

A szamosújvári, erzsébetvárosi és gyergyó-szent-miklósi timárok folytatták azt a jövedelmező ipar-ágot (szattyánkészítés), mit ők apáinktól még a külföldön a beköltözés előtt tanultak. Ez az egyetlen mesterség, mit a hazai örmény kívülről hozott magával.

Az örmény timárok (szurubdsi) minden egyes örmény községben az akkor divott czéhrendszer szellemében társulatokat alapítottak. A szamosújvári timár-társulat alapszabályait 1700-ban nagynevű püspökünk: Verzereskul Auxentius készítette.

E timárok nem megvetendő mesterségökkel jólétre tettek szert, vagyont gyűjtöttek; mert az ipar a szerzésnek egyik hatalmas forrása.

Más alkalommal ismertetni fogom e társulatok, szabaldalmát, alapszabályait, működését stb.; most még csak annyit mondok, hogy a beköltözött örmények, kiknek hazafiságát, értelmét, áldozatkészségét, vallásosságát, szorgalmát, becsületességét mindenki tisztelte, — nemcsak az uralkodók kegyes jóindulatát nyerték meg, hanem a hazát adó magyar nemzet osztatlan becsülésében is részesültek.

Sz. K.

Egy régi táczaczikk.

kolozsvár történetirója, Jakab Elek, néhány év előtt egy magyar lap tárczájában ezeket írta az örményekről:

„Sokat foglalkoztam erdős kis hazám történetével, sok maradt meg emlékemben és írásaim között annak nevezetesebb városairól és egyes népfajairól. De az időhöz képest, mióta ők (az örmények) hazánkfiává lettek, meghonosítván a kereskedést összes magyar városainkban és e felett két erős, önálló kereskedelmi központot teremtve a magyar királyság számára, több szépet, tanuságost és érdeklőt nem igen láttam, mint örmény származású magyar testvéreink mult életéből.

Két néptörzset ismerek hazánk történetében, mely az államalkotó magyar nemzettel nyelvben, érdekekben és érzelmeben tökéletesen egyesült azzal — hogy úgy mondjam — életszervileg azonosult: a székely és kun törzseket. Ezután mindjárt jó az örmény. A velem egykorúak s nálamnál idősebbek látták e népnek hozzánk és hazánkhoz való őszinte, benső és meleg testvéri ragaszkodását századunk első felének nagy politikai küzdelmeiben. Az 1791—92-ki országgyűlés arany betűkkel írta be nevöket a magyar történet könyvébe akkor, midőn két városukat királyi várossá emelte s a nemzet törvényhozásába hívta meg őket. A történet-nyomozónak szive emelkedik az örömtől, midőn olvassa követeik beszédét az 1841—43-ik évi országgyűlésen. Az igaz hazafiúi hűség, az alkotmány iránti igaz hódolat, új hazájok és nemzet testvérök — a magyar nemzet — iránti testvéri szeretet jótékony melege ömlik el minden szavukon.*) Ha minden nemzetiség fiai, így éreztek s ekkép cselekedtek volna, kiknek Magyarország hont, jogokat, birtokot és védelmet adott s a kiket nemzetünk kebelébe fogadott, mint örmény eredetű magyar testvé-

*) Már Szamosújvár szab. kir. város legelő követei: Novák Márton és Jakabb Bogdán ünnepélyes vallomást tettek a kolozsvári országgyűlésen, az örmény nép feltétlen és őszinte hazafias hűségéről

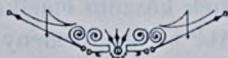
reink, — mi más ábrázatja lenne Magyarországnak, mely száma és erkölcsi súlya a magyar nemzetnek s mi más fokon állana a fejlődésnek, ipar, kereskedés, vagyonosodás és egyetemes nemzeti jólét! Hány huz félre saját hazánkfiak közül, mely sokan akadályozzák fejlődésében nemzetünket, mennyi oldalról találkozunk ellenszenvvel és gyűlölettel, erőnk mely nagy és nemes részét kell saját polgártársaink elleni önvédelemre fordítanunk! Hová jutottak volna eddig, ha a 15 millió magyar nép mind oly igaz magyar lenne, minők örmény testvéreink.

Szamosújvár és Erzsébetváros régi két magva a magyar kereskedésnek! Ha az erdélyi koronabirtokok: Gyalú, Görgey, Déva, V.-Hunyad mind ily kezekbe jutottak volna pár évvel ezelőtt! mely mások lennének e helyek s mely arányokat mutatna államerőnk és kereskedelmi mérlegünk! Hát Kolozsvár és Maros-Vásárhely, az erdélyi magyarság e két díszes szeméfényé, kinek köszöni emelkedését, vagyonosodását és erős polgári állását? Nem örmény polgártársaink képezik e két virágzó város lakóinak éppen derekát? A statisztikus és nemzetgazda rég tudja ezt; de ideje, hogy a történész és politikus is méltányló figyelembe vegye. Nézz körül a piacokon, menj el a színházba, kísérd figyelemmel a gyűléseket, tartsd szemmel a jótékony egyesületek íveit, menj a templomba, vagy keresd fel őket házaiknál, mindenütt igazi társadat, keleti testvéredet látod; szívben és lélekben rokon-feledre fogsz találni bennök, a kinek hazafiúi érzése és aspiratioi, jelen küzdelmi célja s jövő reményei a tieddel egyek és ugyanazok. E nép mindenét hazánktól kapta, de egész lélekkel ragaszkodik ahhoz; virágzó jólétben él, de áldozik is a közügyekre; nyelvünk, művészetünk, irodalmunk mint drága birtoka az ő szívének is.

A magyarnak nemes, lovagkori, urias véralkatából éppen az hiányzott, a mit az örmény magával hozott — a kereskedés szelleme; különben keleti külső és belső jellegök sokban egyezik. E két faj vegyülő rokonsága s társadalmi teljes összesimulása kezessége egy alakulandó középosztálynak hazánkban, mit előkészítenünk kötelesség, a min túl- és innen munkálkodni mind-két fél érdekében áll. E vér egy derék vér, mely teljes rokonszenvünket az élet annyi sú-

lyos helyzetében kiérdemelte, s mely a haza iránt kitűnő szolgálatokat tett, derék állam- és kormányférfiakat, bátor katonákat, művelt és közügyeinknek élő kereskedőket adott nekünk. Hiszen most is egyik derék fia a legrégebb magyar színházat, mintegy oltalmazó kezében tartja, s a magyar színművészet emelésére nagyszerű pályadíjt tűzött ki. Legyen tisztelet-adás az ily hazafiságnak!*) A magyar nemzet bennök egy hű szövetségest és áldozatkész testvért talált, ki boldog időkben ragaszkodik hozzánk s bal-szerencsében nem hagy el, a kire minden körülmények között számíthatni. A kormány ne féljen e jó ravaló népnek befolyást és cselekvési tért adni s a parlament mozdítsa elő a kormány szándékát.“

Mind ezt egy oly ismert magyar történetíró írta rólunk, mint Jakab Elek, kinek tárczacikkét szószerint átvenni érdekesnek tartottuk olvasóinkra nézve!

Ábázá legújabb munkája.

em rég került ki sajtó alól Pétervárott Ábázá orosz tábornok egyik jelentékeny munkája, melynek czíme „Örmények történelme.“

Ábázá Áphánászievics Viktor, kinek még más történelmi művei is vannak, néhány év óta szorgalmasan tanulmányozza történelmünket; e tanulmány eredménye az említett oroszul írt könyv, mely 128 oldalra terjed.

A munka, mely igen csinosan van nyomtatva, teljes tájékozást nyújt az olvasónak Örményország föld- és helyrajzi fekvése-, természeti gazdagsága-, az örmény irodalom főbb kincsei-, és az örmény egyház szerkezetéről; szól könnyű és érthető nyelven az egész örmény történelemlről kezdve a legrégebb időktől; szerző művét levezeti addig, míg az orosz ser-

*) Itt a derék író lomperti Korbuly Bogdánról (lakik Kolozsvárt) szól, kinek áldozatkészége általánosan ismeretes. Szerk.

gek Erivánt elfoglalták. Az író könyve végén beszél az örmény nyelv virágzásáról és a régi királyi levéltárakról.

Ábázá művének azon részében, mely az örmény nemzet tulajdonságait tárgyalja, nagy rokonszenvvel szól az örményekről.

E munkának nagy jelentőséget kölcsönöz az a körülmény, hogy e könyv Kaukasia volt kormányzója: Nikolaëvics Mihály főherczegnek van ajánlva.

Hogy a szives olvasónak alkalma legyen a rokonszenves szerző nézeteivel megismerkedhetni, — a munka előszavából néhány részletet im itt közlünk is:

„Császári Főnséged kegye, mely megengedte, hogy 'Örmények történelme' című munkámat Főnségednek ajánlhassam, — bátorít fel arra, hogy Főnséged magas figyelmét művem tárgyára irányítsam.

Azon czikkek, melyeket sajtónk különböző terményei és lapjaink Örményországról hoznak, nagyon keresettek. Örményország megérdemli a figyelmet természeti gazdagságai miatt; ezek birhatására a legrégebb idők óta a leghatalmasabb nemzetek törekedtek. Erkölcsi szempontból is az örmények nyújtottak Keleten legnagyobb szolgálatot a keresztényeknek; az örmények hívek maradtak a keresztény felvilágosodás zászlójához és kis nemzet létükre folytonosan küzdöttek egyenlőtlen harcban. Eléggé ismeretes Örményország és az örmény nemzet a történelmi irodalomban; de mivel e közlemények — az örmények szétszoródása miatt — többnyire idegen nyelven irattak, azok tanulmányozása hosszas olvasottságot igényel.

Mivel sokan egyoldalú, mások igazságtalan ítéletet mondtak az örményekről — azért határoztam el magamat e rövid munka megírására, melyhez az anyagot az európai írók műveiből szedtem.“

Ábázá könyve örvendetes jelenség az orosz irodalomban; mert ez az orosz olvasót nemcsak történelmünkkel ismerteti, hanem sok ferde nézetet is képes eloszlatni.

A becses munka ára 1 rubel (1 frt 62 kr.)

Ábázá szándékszik munkásságát az örmény irodalom terén tovább folytatni. Azt írja a „Mêság“ levelezője, hogy Pétervárott meglátogattam Ábázát, 6 órán át mind az ör-

mény történelemről beszéltünk; azon íratoknak, melyek az örmény történelemre vonatkoznak, egész gyűjteményét láttam nála. „Nézze csak egy perczig Örményország térképét — mondá Ábázá — és maga előtt látja azon különféle nép-áradatokat, melyek századokkal ezelőtt jöttek ide; hódításokat tettek és keresztül mentek ezen országon. De azért az örmények ma is élnek; ellenben e nemzetek — vérszomjazó ellenségeik — közül sokan egészen megsemmisültek, letűntek a világ színteréről. Örményország — folytatá tovább — igyekezett kiválni az ázsiai nemzetek sorából, mert — mondhatni — egyedül ez volt egész Ázsiában keresztény ország. Ne feledjük el, hogy a kereszténységért türtek oly sokat és ontottak annyi vért az örmények. Most is mily szilárdul ragaszkodik ezen igen erényes nemzet — hitéhez.“ Az erős meggyőződés hangján szóló író szavait így fejezte be: „Igen! az örmény nemzet kincs az élő nemzetek sorában és méltó az életre; mert vallását megtartotta tántoríthatlanul és régi nemzeti szokásait s természeti sajátosságait hamisítatlanul megőrizte.“

SZONGOTT KRISTÓF.

Két eredeti népmese.

I.

Az ostoba ember.

gy házaspárnak csak egy tehene volt; ennek jövedelméből tartotta fenn magát férfi és nő. Egyik nap a férfi és másik nap a nő vitte a tehenet az itatóra. Egyszer erősen összevesztek. „Ma vidd el te“ mondja az asszony. „Nem — válaszolt a férfiú — ma te fogod elvinni.“ Végre megegyeztek. A ki az egész napot szótlánul tölti — így állapódtak meg — és egy hangot sem hallat, következő nap itthon marad és a másik megy a tehénnel.

Csendesen ült egy darab ideig a házaspár; később unatkozni kezdett az asszony; azért átment a szomszédba, a hol kénye szerint beszélhetett eleget. A férfi otthon maradt; de nem sokára benyit hozzája egy koldus és alamizsnát kér. A

férfi egy szót sem szól; a koldus másodszor is kér alamizsnát, de a férfiú csak hallgat. A koldus azt hiszi, hogy süket ez az ember és fülébe kiált. De most sem szól semmit. Erre a koldus a mit csak előkap, összegyűjti és azokkal tovább áll. A férj helyéből ki sem mozdult.

Haza jön az asszony, de mit lát? A ház ki van ürítve! Erre férje felé fordul és türelmét veszelve így szól: „Mit tettél gyáva? ki ürítette ki a házat? „Most arról van szó — válaszolt a férj — hogy beszéltél, tehát holnap te mész a tehénnel.“

II.

A teve-csikó.

Egyszer egy teve-csikó bement egy emberhez a házba és így szólott: „Sokat szenvedek, nincs se gazdám se házlékom, fogadj be emgemet és légy te az én gazdám.“ Az ember megsajnálja, bebocsátja a csikót és felneveli. Kéthárom év alatt a csikóból nagy teve lett. Ekkor el akarja cseszteni a tevét, de már ez nem fér ki az ajtón. Mit csinál tehát? A gazda széttöri az ajtót, a falat is lerombolja, útát nyit és elbocsátja a tevét.

*

A teve képleges értelemben a dösságot jelent.

CSELINGÁRIÁN JAKAB.

Még néhány szenthely Jeruzsálemben.

I.

taval folyóiratunkban említett*) örmény szenthelyeken kívül még számos más drága hely és emlék van Jeruzsálemben, melyek az örmény névvel kapcsolatban állanak. Ilyenek:

A feltámadás temploma. E templom az összes kereszténységé és így az örményekéi is. A zarándok, ki Jeru-

*) L. »Armenia« 1887. évfolyam 24 és 355 lap.

zsálembe megy, nem teheti, hogy imádás végett mindenek előtt be ne menjen e templomba, mely történelmi jelentőségénél fogva a Palaestinába menő keresztényeknek első- és végecélja. E templom az egész keresztény világ előtt e két név alatt ismeretes, a „Szent-sír temploma“ és a „Feltámadás temploma“, mivel itt van a kereszténység megbecsülhetlen kincse: a Golgotha sziklája és az Üdvözítő sírköve. A „Feltámadás temploma“, nagyság-, magasság- és gazdagságra nézve összehasonlítható a keresztény világ nagyobb templomaival. E templom a kerek föld legelső temploma; mert ebben feszítettett keresztre a világ Megváltója, itt temetett el és támadt föl halottaiból Krisztus. E templom a föld legkedveltebb és legkivánatosabb temploma, mivel itt ezer meg ezer szív talált és fog találni vigasztalást és nyugalmat. E templom a templomok anyja, mivel itt nem egy népfaj imádkozik, hanem népek-nemzetek saját nyelvükön szólnak az Úrhoz.

A „Szent-sír temploma“ a keresztény kerületben, az örmény város-résztől éjszakra fekszik és azon a helyen van építve, mely egykor „Holtak völgyének“ neveztetett. A zsidók e helyet „Golgothá“-nak*), vagy is bűnhődés helyének nevezték. Itt büntették meg a bűnösöket, itt feszítették keresztre a világ Megváltóját is. A „Holtak völgye“ a régi Jeruzsálem falain kívül feküdt és csak Hadrián napjaiban foglaltatott be a mostani város határai közé, ki 136-ban megújította Jeruzsálemet és a Golgotha hegyén Aphrodite, a Krisztus feltámadásának helyén pedig Jupiter (perzsául Ormêzt, — örményül *Արմազդ*, Zeus) templomát építé, hogy így ellefejtse ezen keresztény szentségeket. De hiábavaló volt a pogányok és ezek császárainak törekvése!.. A jeruzsálemi, úgy szintén a palaestinaei szent helyeket három századon át megőrizték emlékökben a keresztények, a kik titkon el-elmenegettek e helyekre; midőn pedig szent Ilona 326-ban

*) Örményül: *գարáփեն լաւաւիւ չարրոն, չոճոն, քեղալի* cranium, caput, vertex, calva, calvaria. Most a zsidók gulgoleth-nek nevezik, minck jelentése: fejek. E hegy csúcsának nemcsak emberi fő alakja van, hanem a gonosztevőket is itt szokták lefejezni. A hagyomány pedig azt tartja, hogy Ádám apánk feje itt temetett el.

Palaestinába ment, személyesen gyűjtögette össze az, ezen helyekre vonatkozó szóbeli hagyományt és örökítette meg e helyeket templomok felépítése által. Ekkor épült a mondott híres templom is.

Márvány bolthajtással ellátott két bemenet vezetett a templomba; mind a kettő a déli oldalon lévő falba volt vágva. Egyik később befalaztatott és most csak a „szent ajtó” bejárata van meg. Ezen kétszárnyú ajtó rendesen zárva áll és kulcsát a mahomedán ajtónállók őrzik; mivel a „Szent sír temploma” egy mahomedán család tulajdonát képezi; mert ennek jutott osztályrészül e szenthely, Jeruzsálem elfoglalása alkalmával. Az egyik ajtófél megnyílik bármely keresztény előtt, ki itt ájtatoskodni akar; ellenben nagy ünnepnapokon, vagy ha jelentékeny ember tesz itt látogatást, mind a két ajtófelt kinyitják.

A jobb ajtófelet ez az arab irat áll: „Imádkozó éldeld az igazi gyönyört, menj Úrad örömébe, mely a templomok anyja.” A bal szárnyon: „Zarándokok! menjetek be az Úr lakásába és az élet nyugalmas helyére, hol kegyelem lakozik és hol határtalan az áldott világosság.”

Az ajtó és ablak feletti bolthajtásokat, melyeknek ékítményeit a századok folyama megsemmisítette — fehér és zöld márvány oszlopok tartják.

A megkenés köve. Az első szentség, melylyel találkozik a zarándok a templomba lépés alkalmával, a megkenés sárga-vereses köve, mely azt a helyet fűdi, hová tették Űdvözítőnk testét Arimathiai József és Nikodemus akkor, midőn Krisztust a keresztről levették; ezek itt — zsidó szokás szerint — megkenték a szent testet és azután új sírba tették. Valamint e kő, úgy más szentségek is márvánnyal vannak befűdve és el vannak korlátolva; mivel a zarándokok szent kötelességüknek tartották azt, hogy ezekből egy-egy darabkát letörjenek...

Golgotha. A megkenés követől jobbra, márvány lépcsők vezetnek fölfelé egy magaslathoz; ez a Golgotha csúcsa. Régen a keresztények egyenként mentek fel a Golgothára meztláb.

Ádám kápolnája. A Golgotha déli része alatt van az Ádám nevű homályos kápolna. Itt látható vas rostélyon

át, egy oltár mögött a Golgotha természetes fája, itt vannak a Jézus halálakor megrepedt kövek is, melyek egyikén elég mély hasadék van. A keleti hagyomány és az assyr kéziratok tanuskodása szerint e hasadékban vannak eltemetve Noe csontjai és Ádám koponyája. A keresztrefeszítés alkalmával Krisztus oldalából kifolyt vér a paradicsomban vétkezett ősatyánk koponyájára hullott és azt az eredendő bűn szennyétől megtisztította. E hagyomány hozta szokásba azt, hogy minden kereszt alá koponyát (Ádám) festenek. Szintén itt mutatják azt a helyet, hová temették el Melchisedek hamvait is.

A szitkok kápolnája. E kápolna azon a helyen épült, hol Krisztus átadatott a katonáknak, kik aztán elkezdték Őtet szidni, arczba pökni stb. Itt, az oltár felett, van egy koszorú, mely hasonlít a Krisztus fejére tett tövis koszorúhoz. Az igazi tövis koszorú Velenczében van és a Szent-Márk templomában őriztetik. E kápolnát még a „Töviskoszorú“ kápolnájának is nevezik.

Sz. K.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Háromezerhatszáz évvel ezelőtt. 1888 áugusztus 23-án (csütörtök) volt 3600-ik évfordulója azon napnak, midőn Háik-unk Babilonból visszatérve, Ararát tartományba ment és megparancsolta, hogy e nap legyen az évnek kezdete. „E hős volt az első — mondja Álisán — ki évjelzőt adott újszülött nemzetének (örmény) és nemzetünk részben meg is tartja azt változatlanul úgy, a mint azt azon ősi századokban hagyományként kapta.“ Álisán részletesen szól e napról, de vajjon tudja minden örmény, hogy minő jelentősége volt 1888 áug. 23-ának? „Ezen ünnepnap nekünk kétszeresen szent és kedves nap.“ Mennyi emlék fűződik Háik korszakához! Most léptük át épen a IV-ik korszakot. De átadom a szót Álisánnak:

„Az örmények első korszaka Dávid zsidó király és a Háik nemzetségéből való Bérds nemzetfőnökünk (*uqququn, éḡáqxḡs*, gentis princeps) idejében 1032-ben Kr. előtt végződött. A második időszaknak azon, reánk nézve szomorú — évben lett vége, midőn nemzeti önállóságunk is megszűnt — Kr. után 428-ban, péntek nap. E sötét évben (428) fosztatott meg utolsó Arsacida királyunk: Árdásesz koronájától és az örménység nemzeti egyeduralkodójától;

ezen évtől kezdve Örményország két részre osztatott és a nemzet két urnak (görögök és perzsák) lett alattvalója... és a mi nagyon csodálatos — azóta elmúlt a harmadik korszak is (mert eltelt 1442 év) s nemzetünk még mind egyazon állapotban van: három uralkodó (török, orosz és perzsa) bírja Örményországot, habár ezen hosszú 14 1/2 század alatt valamint Örményországban, úgy az azt környező tartományokban 1001 politikai és uralom-változás történt. A harmadik korszak szombat nap kezdődött és beveződött a napokban; 1888 augusztus 23-án (csütörtök nap) vette kezdetét a IV-ik korszak; azt kívánom teljes szívből drága nemzetfeleim! hogy „e korszak kezdődjék el boldogsággal és lássa el azt az örmény történelem „egyesítő” jelzővel. Óh bár állíttatnék vissza az egységes Örményország!”

A szerb királyné gyermekekorából. Egy német zenetanítónő, ki Odessában bejáratos volt a Kesko orosz hercegi családhoz. — némely visszaemlékezéseket közölvén a mostanában oly sűrűn emlegetett Natáliának, Szerbia bájos királynéjának gyermekekoráról: elbeszélésében különösen egy szűk családi körben tartott házi estélyt ír le, melyen annak idejében magasrangú összeköttetéseinél fogva személyesen részt vehetett. Ez alkalommal — úgy mond — egy sereg fiatal leány között, a három Manoug bry (Mánugián) örmény hercegi leányka is jelen volt; csinos, kedves teremtések, túl-sárga arcbőrrel s mély fekete szemekkel. Az ő apjuk volt ugyanis a három. korán árván maradt Kesko-nővérnek, tehát az akkor még csak tizenöt éves Natáliának, a mai szerb királynénak is gyámoka.

Meszrob sírja. Oságán, mely hajdan erős vár volt, Nagy-Örményország Ararát tartományának egyik halmán épült: e helység Válásbád várostól éjszakra 12 kilométernyi távolságra fekszik. Itt készítették a nagy Meszrob szent testének nyughelyet. Kr. u. 441 febr. 20-án adta ki lelkét az örmény egyház híres tudora. Földi maradványait Ámáduni Váhán örmény fejedelem temettette el, ki a nagy halot sírja felett (Oságánban) templomot emelt: e szentegyházat 1640-ben Fülöp katolikus megújította, ugyan ezt a templomot 1875-ben György katolikus újra építtette; a sírra a szép márvány emléktáblát konstantinápolyi András püspök tétette 1882-ben. — E sír a látogató eszébe juttatja: az örmény egyházat a nyelvet, az iskolát, a szent-írást, az arany-kort Itt megemlíttjük még azt is, hogy Izsák egyház-atyá Ádsisálban van eltemetve. Chorenai sírja az „Apostolok zárdájá”-ban van (*Առաքելոց զուրբ*), Eghise teste pedig a Csághári klastromban nyugszik. — Az örmény mindig híven emlékszik vissza nagyjainak neveire: mert jól tudja, hogy azoknak, a kik a haza és egyház körül elévülhetlen érdemeket szereztek, emlékéről megfélekedezni annyi, mint érdemetlennek lenni a főtettekre.

A törökországi örmény püspökök névjegyzéke. Az alább írt püspökökből fog a nemzetgyűlés nemsokára konstantinápolyi pa-

triarkhát választani: Mëgërdics Chrimeán érsek, volt konstantinápolyi patriarkha; Simeon Szeferián érsek, konstantinápolyi patriarkahelyettes; Choren Nár-Bej érsek, egyházi szónok Besigthásban; Bárthughimeosz Cshámcsheán érsek, egyházi elnök (árácsnort) Brusában; Meszrovb Szukhiászeán érsek, konstantinápolyi egyházi elnök; Áriszdáges Terczágeán érsek, egyházi elnök Garin-ban; Mádtheosz Izmirleán püspök, egyházi elnök Egyiptomban; Váhrám Mánguni püspök, egyházi szónok Mesopotamiában; Timotheus Száphricsheán püspök; Háruthiun Hovhánneszián püspök, egyházi szónok Scutáribau; Hëmájág Timákhszeán püspök, egyházi szónok Jeni-Kápu-ban; Kárekin Szëruánczdeáncz püspök, egyházi szónok Perában; Bedrosz Thámizdseán püspök, egyházi elnök Sezáste-ben; Krikoriosz Áleádsán püspök (Van); Boghosz Melikheán püspök, zárdafőnök Lim-ben; Leont Sismáneán püspök, egyházi elnök Pápert-ben; Sztephán Szándáldseán püspök, zárdafőnök; Sztephán Hovágimeán püspök, nikomediai egyházi elnök; Choren Mëchithárián püspök, egyházi elnök Edessában; Choren Ásékhian püspök, zárdafőnök Ármás-ban; Jéremiá Száhágián, jeruzsálemi patriarch.-helyettes; Szákág Chábáján, a jeruzsálemi örmény templom felügyelője; Ászduádzádur Hovhánneszián, szerzetes (Jeruzsálem); Mámbré Márgoszeán, szerzetes (Jeruzsálem); Hovhánnesz Ászduádzádurián, egyházi elnök Pákreáutban; Jeznig Abáhuni, egyházi elnök Árábger-ben; és Nerszesz Keorkeán szerzetes (Jeruzsálem).

A szucsávei „Revista Politik“ (Politikai Szemle) című román lapból veszszük át e néhány sort: „Nagyon esodálkozunk az áusztriai örményeken, kik habár itt oly csekély számmal laknak és idegen nemzetiségekkel érintkeznek, mégis nyelvöket megtartották és örmény neveiket nem változtatták meg; ezek mindig örményül beszélnek és örmény neveket viselnek; nem tesznek úgy, mint a romániai örmények, kik neveiket német vagy más nemzetek neveivel cserélték fel.“

Bökezü adakozó. Mig Tiflisben páratlan ünnepegyességgel tették el a nagy Ráffi földi maradványait, — Moszkvában örök álomra hunyta be szemeit az örmény nemzet egyik jóltevője: Hovnáneán János. Nem ismeretlen e név; minden örmény tudja, hogy mit tett e férfiú a nemzetért; nincs talán iskola, mely jóltevőjét ne tisztelné az elhunytban; számos egyház áldja emlékét. 77 évre terjedt szép élete a jótékonyosság egész sorozatát mutatja. A Gondviselés a két utóbbi században nem egy jóltevőt adott az örmény nemzetnek; a történelem a boldogultat is a halhatatlan emlékü Sáhámir-ok, Ráfáel-ek, Murád-ok, Ághápáp-ok, Lázáreán-ok közé fogja sorozni. Szegény szülők gyermeke volt. A Nerszesz-féle iskola befejezése után a kereskedői pályára lépett. és itt esze, szorgalma, kitartó munkássága s takarekosságával jólétre tett szert. Kevéssel kezdett hozzá az élethez és milliómokat szerzett; ő volt Orosz-Örményország leggazdagabb kereskedője. Mésés vagyonát jóra tudta használni; templom, iskola, szegény-

ház, szűkölködő, öreg, ifjú, gyermek mind ismerték nevét; Zejthun, Álásgiérd, az orosz, törökországi, perzsiai örmény — szorult anyagi körülményei közt — Hovnáneán könyörülő áldozatkészségéhez fordult. — Sámos maradandó alkotásai közül csak a Tifisben, neje emlékére, fejedelmi bőkezűséggel épített „Hovnáneán Mária” nevet viselő nagyszerű leányiskoláról tesztek említést, mely egy fél millió rubelbe került; gondoskodott ezen iskola állandó gazdag évi jövedelméről is. A hálás tanítvány peldaadásul, volt jó tanítója Álámtáreán nevére a Nersesz-féle iskolánál szép alapítványt tett. Mindenki csodálta Hovnáneánt; de nem azért, hogy miként tudott annyi milliót szerezni, hanem főleg azért, hogy egy rövid élet alatt hogy tudott annyi halhatatlan tettet véghez vinni. Május 3-án nagy néptömeg részvéte mellett temettetett el Moszkvában. Nyugodtan szállottál le a sírba te páratlan jóltevő, mert tudad, hogy hálás nemzeted nagy nevedről soha sem fog megfeledkezni!

Egy becses régi könyv. Az „Árevelk“ (Kelet) című örmény lap (1888 évfolyam 1282 sz.) egy ritka könyvről tesz említést, mely Csughái Sándor katolikus idejében (170 évvel ezelőtt) nyomult. Ebben a többek közt e fontos szavak is olvashatók: „Abban az időben jöttek némelyek Ábgár királytól Krisztushoz; de a nagy népsokaság miatt nem közeledhettek Hozzája; látták Fülöp apostolt és beszéltek vele, ez beszélt Bertalannal, Bertalan végre Jézussal. És azokat bevezették és azok imádták Jézust és átadták Ábgár örmény király levelét és ajándékait.“ A könyv szerzője történelmünk minden ismert körülményeit felemlíti. Higgyék el ezt mások, vagy nem, előttünk ez igazság. Repes szívünk örömében, midőn ezt a megbecsülhetlen emléket látja!

Az örmény menekültek útja. Elődeink Nagy-Örményhon utolsó fővárosában, Áni-bau, 1239-ben*) történt tatárdulás alkalmával a menekülők azon csapatjához tartoztak, mely a város északi kapuján törvén ki, a szomszéd Georgia felé tartott, s a kaukáziai szorosokon áthatolván a mai Kazan és Aszrachán közt a kipesák-tatárok földén telepedett le. Hosszas, csaknem egy egész évszázadra terjedő itteni tartozkodásuk ideje alatt azon szomorú meggyőződésre jutván őseink, hogy a rablás és fosztogatásból élő tatárok közt, kik től kimondhatatlan sokat szenvedtek, további megmaradásuk teljes lehetetlen, kéresek nem lévén életüket és vagyonukat a vér-és préda után szomjazó barbárok ellen állandóan fegyverrel védelmezni, 1330-ban átköltöztek Krimiába, hol a genuaiak által, kik akkor urai voltak a félszigetnek, vendégszeretettel fogadtattak. Kútfőink mintegy negyvenezerre teszik a különböző irányból Krimbe jött Áni-beli örmény családok számát, kik a félszigetet megnépesítvén, a fővárost Kaffát (Theodosia), hol általuk megerősített külön városrészszel bírtak, a 14-ik és 15-ik században a ke-

*) Magyarországra a mongol-tatárok 1242-ben, tehát három évvel később törtek be. Szerk.

leti kereskedés központjává s a genuai köztársaság messzeterjedő tengeri hatalmának főhelyévé, birtokainak gyöngyévé tették. Ily hasznos szolgálatok által annyira megnyerték a genuaiak bizodalmát, hogy azok krími birtokaiknak előbb határszéli erősített helyeit, utóbb magát a fővárost örmény csapatok őrzetére bízták. — A tatárok ellen még csak képesek voltak az örmények magukat és a várost védeni, az éjnek idején kivonult kormányzó által hátrahagyott csekély számú genuai várőrségtől is támogatva, — de minekutána a törökök a várost tenger felőli oldaláról háromszáz hajóval körülfojták, s élelmi szerek hiánya miatt a városban dögvész támadt, — elenyészvén végre minden reményük a fővárost megtartani, erejükben is megfogyván, azt a törököknek esküvel szentesített feltételek mellett feladták. A törökök mindazonáltal a tatárokkal egyesülve nemsokára, esküjük daczára, a várost kirabolták, s a lakosok nagy részét a városban és azonkívül is legyilkolták. Az örmények, kik legtöbbet szenvedtek ekkor az általános rablásban és öldöklésben, nagyrészt elestek, a még megmaradtak pedig Lengyelországban kerestek menedéket. A menekülőket a lengyel városok: Kamenitz (innen a Gámentzi családnév), Mohilov, Lemberg, Stanislaw stb. fogadják keblökbe. — Lengyelhonból utóbb Moldovéba, inner újabb üldöztetések folytán végre I-ső Apafi Mihály korában, 1672-ben, az akkori erdélyi fejedelem-ségbe vagyis a szép magyar haza földre költöztek be; melynek az örmények minden időben hű és hasznos polgárai lettek. (V. ö. Lukácsi „A magyarok őselei, stb.“ czímű forrásművének 251. és köv. lapjait.)

Különös betegség. A berlini Charité-kórház bőrbetegségi osztályában egy rendkívüli betegséget mutattak be közelebbről, melyet csakis az Orontes, Tigris és az Eufrates környékén, tehát különösen az örmény őshaza területén ismernek. A betegséget dr. Albu, teheráni követségi orvos önmagán mutatta be s így előadása hitelességéhez alig férhet kétség. Az említett orvos állítása szerint e bőrbetegségbe (mely hasonlít az ütés folytán keletkező daganathoz) egész életen át csak egyszer esik bele az ember. Valószínű, hogy a nevezett folyók környékén élő valamely rovarfaj csípése okozza e bajt; mely orvosi műnyelven Aleppo-daganatnak neveztetett el.

Nemzetközi írói névtár. Az olasz Angelo de Gubernatis által kiadott nemzetközi írói életrajz-gyűjteménye (Dictionnaire international des écrivains du jour) megjelent első füzetében legtöbb az olasz író és a többi nyugat-európai nemzetbeliek. Magyar író 12, román 4, örmény 4, s néhány más keleti népek írói közül is vannak ismertetve az első füzetben. E francia nyelven írt és tizenkét füzetre tervezett vállalat Florenczben jelenik meg s az európai irodalom jelenleg élő munkásainak rövid élet- és jellemrajzát betűrendben közli. (Az első betű már be van fejezve.)

Kirándulás Kameniczára. Egy budapesti magyar író tollából két hazai lapban is olvastunk hosszabb tárcza-közleményt a boldogult gróf Karácsonyi Guidonak: a szamosújvári származású jeles magyar-örmény főúrnak*) egyik nevezetes, szlavoniai urodalmáról, mely jelenleg az ifjú Camillo gróf birtokát képezi. Az érdekes hely leírásából egy kis töredéket ime mi is bemutattunk: . . . . Fogatunk (mondja czikkíró) berobog Kamenicza terebélyes fáktól árnyalt fűtczájába, mely a széles dombhátról lejtősen egészen a Duna partjáig visz, hol a gazdasági udvar reugeteg négyszöge mögött, valamivel emelkedettebben a grófi kastély fehérlík. Egyszerű, de nemes arányú homlokzatában van valami, a mi az örökké derült déli égre emlékeztet. Alant és fönt az emeleten, csúcsuk felé karsúbbá váló oszlopok mögött, széles toruácz vouul végig, melyre hús termék redőnyös ajtai es ablakai nyílnak. . . . Minden nyugalmat lehell és kedélyt üdítő hosszas siestára szólít körös-körül. Alant sűrű erdővel borított szigetek partjait nyaldossa a megdagadt folyam rohanó árja. Óriási tölgyek bükkök, hársak és platánok lombzatával játszik a szellő. A fenyűk illatával összevegyül a nyíló rózsák ezreinek parfümje. Felénk özek ovatosan dugják ki kecses fejüket a bekerített vadás bokrai közül, míg odvas fák törzseiken harkály kopog s a sűrűségben kakuk incselkedik. . . És e nagy úri birtok gyöngye, a domboldalra kanyargó utakon fölvezető park, — most már csak úgy, mint a mi Margitszigetünk, mindenkié! Camillo gróf megnyitotta a nagyközönség előtt. Nem tudom, mibe kerül gondozása, de látom hogy egy fokertész, segédeinek egész törzskarával nyeseget, ültet, olt és kötözget benne. Órahosszant bolyongunk fasoraiban, melyek hol egy gloriette-hez, hol egy pavillon-hoz vezetnek. . . Természet és emberi kezek egyesültek arra, hogy a Fruska-Góra termékeny lejtőinek, e zord szelektől védett pontját egy dunaparti Nizzává tegyék. S ki tudja, nem-e lesz azzá idővel legalább miniatüre-kiadásban? . . .

Mi újság az örmény világban?

Tevékeny életpálya. A kolozsvári örmény kereskedők egyik legtekintélyesebbikéről, a közelébb elhunyt Bogdán István-ról a „Kolozsvár“ nagy elismeréssel emlékezett meg. Mint e lap írja, társadalmi életünk egy általában becsült, sokéremű férfiút vesztett el benne. Előkelő helyet foglalt el és a szó nemes értelmében igazi népszerűségnek örvendett. A kolozsvári kereskedő társulatnak elnöke volt, még pedig kevés megszakítással huszonnyolcz éven át. Az iparkamara alelnökét, a város törvényhatósági bizottsága egyik előkelő tagját, az erdélyi takarékpénztár felügyelő választmánya szintén egy érdemes tagot vesztettek benne. „A hoi

*) A boldogult gróf nagyszülei a szamosújvári örmény kath. fő-egyház sirboltjában vannak örök nyugalomra helyezve. Szerk.

valamit tervezni, kezdeményezni, rendezni kellett — mondja többek közt a nevezett lap — Bogdán István ott volt s a legbuzgóbbak közé tartozott. Igazi lelkes odaadással szolgálta egyleteinket, társadmunkát; szeret számát se tudni adni, hogy mi mindeféle ügy szenvedett érzékeny veszteséget Bogdán elhunytá által.“

Pánszláv-törekvések. A kiewi orosz egyházi ünnepély alkalmából oly jelesek is észlelhetők, melyeknél fogva az orthodox örmény nemzeti egyház újabban ismét a russificatio egyik czéltáblájául látszik kitűzve lenni. Hangoztatják ugyanis orosz irányadó körökben egyrészt a bolgár és kopt-abbyssinai, másrészt az örmény keleti egyháznak szorosabb odacsatolását az egyetemes orosz orthodox egyházhoz; mi végeredményében egyértelmű lenne az örmények nemzetegyeniségének a nagy szláv tengerbe való beolvasztásával. Magok az örmény hazafiak Keleten jól ismerik e törekvéseket, melyekkel eddig is már nem egy alkalommal kellett számolniuk, s ily körülmények között természetesen és könnyen érthető, hogy a kiewi egyházi ünnepélyen a a konstantinápolyi örmény patriarchatus nem is képviseltette magát.

Az erzerumi szerződés. A Perzsia és Törökország közt újabban felmerült konfliktusról a következőket jelentik: A porta és a perzsa kormány között Anglia közvetítésével létesült erzerumi szerződésben megállapított, hogy a szerződő hatalmak egyike se állítson erődítményeket a két birodalmat elválasztó határfolyók mentében, (vagyis a török-örmény és a perzsa-örmény határon.) Két évvel ezelőtt azonban a sahel-arábi török katonai parancsnok néhány erődítmény munkálatához fogott. A perzsa kormány tiltakozott az ellen és az ő megkérése folytán Anglia is lépést tett a portánál, mely megígérte, hogy mindenek előtt információt fog szerezni a dolog állásáról. Miután az ügy sokáig késétt, az angol nagykövet arra figyelmezteté a szulthán kormányát, hogy a határfolyók sem legességek meg szűnését vonná maga után, ha a török példát Perzsia is követné. Jelenleg konstantinápolyi körökben azon nézet uralkodik, hogy az angol kormány hivatalos jegyzékkel fog előállni, ha a porta továbbra is megmaradna eddigi magatartása mellett.

Kis-Ázsia reménye. A new-yorki Press című lap ezeket mondja: „Egy tudósokból álló társaság, melyhez amerikai tőkepénzesek is csatlakoztak, ment el innen június végén az Euphrat völgyébe; a tudósok Babylon romjait ássák, a tőkepénzesek vásút akarnak építeni Konstantinápolytól Bagdadig. Remélni lehet hogy a közel jövőben, midőn e szép terv megvalósul, Kis-Ázsia ismét népes, mívelt és dicső fejedelmekkel bíró földdé változik.“

A Lázár-féle örmény akademia (Moszkva) vizsgái juu. 5-én végződtek; a nyolczadik osztályban 6 tanuló volt, kik közül 3 örmény és a másik 3 orosz. Az örmények nevei ezek Berber-eáncz Nigoghajosz (Borbélyi Miklós; v. ö. a perzsa berber-t a magyar borbély szóval) Új-Náchicsévánból; Gázdánájáncz Emanuel Új-

Náchicsévánból és Mátátheáncz Pál Derbentből. Ezek közül Gászdánájáncz a népiskola első osztályától kezdve az akadémia befejezéseig minden tanévben mindig első volt; azért a tanári kar ernyedetlen szorgalmát és példás magaviseletét arany-éremmel és Turgenjev összes műveivel jutalmazta meg. Gászdánájáncz, ki követségre méltó példát adott a tanuló ifjúságnak, szép emléket hagyott hátra az akadémia évkönyveiben!

Örmények, kik az idei Salonban részt vettek. Háruthiun Hoveán (Hoveán megfelel a latin frigidus szóból képzett Frigidian névnek) a Párisban lakó Juszuphián örmény úrnő gyönyörű kis leányt festette le; e kép az őszinteség, szerénység és szépség példánya volt. Diár Diráneán a török fürdő belsejét rajzolta, hol két szép keleti nő fürdik. Diár Zákharían festménye egy európai fürdő belsejét tüntette elő, hol a szolgáló mossa úrnőjét. A mondott három festőn kívül Párisban van még két más örmény festő: Árság Thothváneán és az egyiptomi Krikoreán.

Lorisz-Melikov, az örmény gróf, ki a telet Nizzában töltötte, a napokban Schweizba utazott, honnan néhány hónap múlva rövid úton Pétervárra fog menni.

A szulthán házi pénztárának ügyérét a derék Hágop pasát, kiről folyóiratunk más ízben már tett említést, hű és hosszas szolgálatai elismerésül a Medsidije renddel tüntette ki. A volt kiváló pénzügyminiszter ezen megérdemlett kitüntetését, különösen a törökországi örmények nagy örömmel fogadták.

Emlékkő Ráffi sírján Alig temették el a nagy író földi maradványait, már-is Tifisben bizottság alakult azért, hogy Ráffi sírjára felállítandó emlékkőre gyűjtést eszközöljenek. A bizottság tagjai ezek: Zelinog, Sirvanzate, Mirzojeán Gábor, Jészajeán mérnök, Girágoszeán mérnök, Pásincságheán festő.

Lázárev-Ápamelikh Távtheán Simon, ápr. 25-én halt el Pétervárott. E derék vezérőrnagy a Lázárev nevet csak nősülése után vette fel. — Mint tudva van a híres Lázárev család férfi ága kihalt és csak két leány maradt életben, kik közül, az egyiket a boldogult Ápamelikh vette nőül, míg a másik a szintén örmény származású Teliánov orosz közoktatásügyi miniszter neje lett. Ápamelikh, ki 73 évet élt, a pétervári és moszkai örmény egyházak gondnoka és moszkvai Lázárev-féle örmény akadémia felügyelője volt. Két leányt és egy fiúgyermeket hagyott maga után.

Képképzés Kiewben. A nagynevű örmény festő: Ájvázovszki az idén saját képeiből Kiewben kiállítást rendezett. Az új képek között látható volt „Olek rohama“, mit az oroszoknak a kereszténységre történt áttérésének kilencszázadik emlékülnepevényre készített.

Az örmény nemzeti alkotmány 28-ik évfordulóját ülték meg jún. 10-én Konstantinápolyban. Az „Üdvözítő“-ről nevezett nemzeti körökben mintegy 12.000 örmény gyűlt össze; voltak idegenek is. Reggel Hémájág Timákhszeán püspök az „Üdvözítő“ kápolnájában

előbb szent misét, azután egyházi beszédet mondott. Délután a kóroda díszes kertjében fenyés ebédet adtak; 615-ön vettek részt az ebédből; az asztalfőn a patriarkha ült, ki az első pohárköszöntőt mondotta, szép felköszöntőjét hangos „éljen“-nel (géczcze *lyggj*) fogadták. Mint a múlt években, úgy az idén is sokan (1650) jöttek gözhajóval Rotosto-, Nikodemiából ezen nemzeti ünnepélyre.

Az idők jele. A török nagyvezér levelbeli megkeresést intézett a két örmény egyház (katholikus és keleti) patriarkháihoz: hogy közöljék vele mindazon eseteket, melyekben a hatóságok az örmények ellen kegyetlenkedéseket követtek el. A londoni örmény bizottság ugyanis az általunk már többször említett emlékiratában többek között azt állítja, hogy nagyszámú elfogatások történtek az örmények között, sőt még keresztrefeszítések is fordultak elő. — Az örmény keleti patriarkhátus a felhívásra adott válaszában hivatkozik előbbi panaszaira, s kész a egyének és helységek megnevezésével szolgálni annak bebizonyítására, hogy csakugyan követtek el kegyetlenségeket. Ugyancsak kész bebizonyítani a keresztrefeszítéseket is. Azt javasolja tehát, hogy küldjön ki a kormány törökök- és örményekből álló vegyes bizottságot a helyszínére. A nagyvezér kijelenté, hogy kész a maga részéről kiküldeni egy vizsgáló bizottságot, de csak törökökből állót — (a mi előre láthatólag, nem sokat használna az örmény keresztényeknek.) A tartományi kormányzók azonban már is utasítást kaptak a nagyvezértől, hogy ezután az örmények iránt nagyobb engedékenységet tanúsítsanak; a mi magában véve is némileg meggyugtató hatást eredményezett az illető örmény körökben.

Kegyvesztett tábornagy. Nusret pasa, tábornagy, ki az erzerumi negyedik török hadtest felügyelője volt s újabban annak parancsnokává neveztetett ki, táviratot küldött a szulthánhoz, melyben a legénység járulékeinak kifizetését kérte. A padisáht ezen váratlan fellépés annyira bántotta, hogy azonnal elrendelte Nusret pasáuk áthelyeztetését Erzerumból Bagdadba.

Ideiglenes patriarkha. Az örmény neinzetgyűlés vegyes tanácsa a konstantinápolyi orthodox patriarkha Vehábedián lemondása folytán üresedésbe jött egyházfőnöki állást ideiglenesen akként töltötte be, hogy azon állásra, a patriarkha végleges megválasztatásáig egyelőre Szeferián Simon, jeruzsálemi örmény keleti püspököt választotta meg. Az ideiglenes választás indoka azon általánosan elterjedt kedvező véleményben keresendő, miszerint Szeferián pártonkívüli állása és köztisztviselőben álló egyénisége hozzá fog járulni ahhoz, hogy az új patriarkha megválasztása mielőbb és lehetőleg zavartalanul megtörténhessenek.

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.